

QUÈ ÉS IMPERIALISME

FRANÇOIS HOUTART

Lovaina, Bèlgica

Històricament, l'imperialisme és la dominació política d'un Estat sobre diversos altres per establir una hegemonia política, econòmica, cultural. N'hi ha molts exemples al llarg dels segles: l'imperi d'Asoka a l'Índia, que es va estendre des d'Afganistan fins a Indonèsia; l'imperi romà sobre el Mediterrani i Europa central; l'imperi inca al centre del continent americà; l'imperi de Carlemany a Europa; el de Castella després de la *conquesta*; el de la França de Napoleó... i altres.

A partir del principi del segle XIX, la funció econòmica es torna predominant, perquè correspon a la lògica mateixa del capitalisme, que busca el control de les primeres matèries i dels mercats. No obstant això, el seu caràcter nacional és encara central en aquest període, i és Gran Bretanya el prototip d'aquest tipus d'imperialisme. Les conquestes colonials d'Àfrica en particular van ser característiques de la partició del Sud entre zones d'influència i explotació.

Després de la segona guerra mundial és EUA qui pren el liderat de l'imperialisme, amb una certa competència amb els altres dos pols de la triada: Europa i Japó.

L'anàlisi del fenomen ha tingut el seu desenvolupament. Karl Marx ja va assenyalar al *Capital* la tendència a la concentració del capitalisme, la qual cosa implica necessàriament la seva tendència a adquirir un caràcter internacional. En la seva obra *L'Imperialisme*, de 1904, JA Hobson va establir la diferència entre el capitalisme de lliure intercanvi, que va caracteritzar el segle XIX, amb bases predominantment nacionals, i el capitalisme de monopoli, que es va desenvolupar després amb exigències de dominació internacional. R. Hilferding, el 1910, va insistir sobre el caràcter creixent del capital financer i sobre la importància de l'estat per donar suport al desenvolupament capitalista. Rosa Luxemburg va estudiar l'expansionisme i l'agressivitat dels grans poders, desembocant en el militarisme, tot això en funció de la lògica de l'acumulació del capital.

Evidentment, és Lenin qui va publicar el llibre més conegut: *L'imperialisme, fase superior del capitalisme. Assaig de vulgarització*, el 1917. Va explicar l'imperialisme com el resultat de la fase monopolista del capitalisme: més i més concentració i càrtels per apropiarse dels recursos del món; exportació de capitals i no sols de mercaderies; parasitisme de les burgesies; explotació de

les nacions oprimides... Va insistir sobre la vinculació entre el sistema econòmic predominant i els problemes polítics del temps, en particular la guerra.

Avui dia, imperialisme significa l'articulació de totes les parts del món en un sistema mundial únic, caracteritzat per les desigualtats de desenvolupament, desigualtats no en funció del que alguns anomenen un *retard* de certes nacions enfront del dinamisme d'altres, sinó com a exigència de la lògica mateixa de l'acumulació del capital (l'intercanvi desigual). És el que Samir Amin, un economista egipci, anomena *l'imperialisme col·lectiu*, constituït per les grans empreses multinacionals, molts cops amb capital de diverses parts del món.

Enfront de la tendència -típica del sistema capitalista- d'una degradació de la taxa de benefici (que Marx ja havia assenyalat), la sortida és trobar sempre noves fronteres d'acumulació del capital. Durant molt temps això va significar conquerir territoris. Avui és diferent, i per això el capital no es va oposar a la descolonització. Avui el paper del capital financer és predominant. L'extracció del sobreproducte es fa per mitjans financers (pagament del servei del deute, taxa d'interessos, paradisos fiscals, etc.) o jurídics (regles de l'Organització Mundial del Comerç, programes d'ajust estructural, establiment de zones de lliure comerç, com l'ALCA). Mai abans, fins i tot durant el temps més dur de la colonització, les metròpolis del Nord van extreure tantes riqueses de les seves perifèries del Sud com avui dia.

No obstant això, el capital ha de recolzar-se sobre l'Estat per garantir la seva estabilitat, assegurar el respecte de la propietat i dels guanys, crear condicions favorables a l'acumulació, com l'exempció d'impostos, l'establiment d'infraestructures, la formació de la mà d'obra, la reducció del seu preu, etc. Això es verifica en particular en períodes de crisi, on s'afavoreix el dirigisme polític, fins a les dictadures, i la militarització (bon mitjà de corregir les crisis de consum i de sobreproducció, sense parlar de la funció molt positiva de la fabricació d'armes, manera de fer passar fons públics a les mans privades). Enfront de la internacionalització dels processos econòmics, les grans institucions financeres com el Banc Mundial i el FMI juguen avui dia un paper semblant, al servei del projecte neoliberal.

Avui són els EUA qui, com única superpotència mundial, assumeixen aquest paper a escala internacional, essent la globalització, precisament, la fase superior del desenvolupament de l'imperialisme. Els EUA no sols arbitren la majoria de les empreses multinacionals, sinó que dominen políticament les institucions financeres internacionals (dret de veto amb 17% dels vots), es nega a aprovar la majoria dels tractats internacionals (els acords de Kyoto, la Cort Penal Internacional, les mines antipersona, el treball dels nens, la prohibició d'armes químiques i biològiques, etc.) i té bases militars en 121 països del món.

La guerra a Iraq és un producte directe de l'imperialisme. El control dels recursos naturals, petroli i gas (Orient Mitjà, Àsia Central, Àfrica de l'Est, Bolívia), minerals (Àfrica Central), biodiversitat (Amèrica Central, Amazònia), aigua i oxigen, és una necessitat per a la producció capitalista. Les lluites contra el terrorisme, el narcotràfic, el despotisme... serveixen de pretext (útil) per justificar les empreses imperialistes.

Però encara n'hi ha més en la fase actual de la construcció de l'imperi nord-americà. El document del PNAC (Projecte per a un Nou Segle Americà: <http://www.newamericancentury.org>) és molt explícit sobre aquest propòsit. Publicat el 1997 i completat el 2000, aquest pla surt de la constatació que els EUA són l'única potència mundial i que per això tenen el deure moral d'establir una *hegemonia benèvola* sobre el món. Només els EUA poden determinar qui són els bons i els dolents. No poden permetre que cap altra nació, fins i tot regional, sigui una potència rival.

Per això els EUA han d'augmentar el seu armament i el seu pressupost militar, desenvolupar una nova generació d'armes nuclears, fer de les Forces Aèries una força de primer tir en el món. Per establir la *Pax Americana* han de construir bases sòlides i indiscutibles, la qual cosa exigirà, segons el document, un llarg procés, a menys que ocorri un esdeveniment catastròfic i catalitzador comparable a l'atac de Pearl Harbor. Era una visió gairebé profètica! El PNAC va ser l'obra d'un petit grup de neoconservadors. Però ara aquest grup és el que està en el poder amb l'administració Bush. Les signatures que trobem sota aquest document són: Dick Cheney (vicepresident), Donald Rumsfeld (ministre de Defensa), Paul Wolfowitz (vicesecretari de Defensa), etc.

La intervenció a Iraq estava planejada des d'abans de l'11 de setembre. Les mentides per legitimar la militarització de l'imperi estaven ben pensades: armes de destrucció massiva, compra d'urani a Níger, vinculació entre Saddam Hussein i Bin Laden...

Avui més que mai, l'imperialisme és *l'estadi més avançat del capitalisme*, o del neoliberalisme armat, i veiem que es manifesta en guerres reals, amb el seu seguici d'horror i barbaritats. Per això és bastant estrany constatar l'èxit del llibre de Michael Hardt i Antonio Negri, *L'Imperi*, dins una part de l'esquerra llatinoamericana.

El món actual, segons aquesta perspectiva, viu un *imperi sense imperialisme* -com diu Atilio Boron, director de CLACSO, en la seva crítica al llibre- al qual s'oposa la *multitud* com un contrapoder, com a font de resistència. Si és veritat que les resistències al model dominant es van multiplicar durant els últims anys (resistències de les quals el Fòrum Social Mundial de Porto Alegre és una expressió important), no s'ha d'oblidar que l'imperi utilitza la força i la violència per imposar els seus fins. Atilio Boron recorda la història recent de les dictadures a Amèrica Llatina, l'embargament a Cuba, la guerra del Vietnam, les contrarevolucions a Nicaragua, El Salvador, i Guatemala, el cop d'estat a Veneçuela, la guerra contra Afganistan i Iraq...

És veritat que els mitjans de l'imperi són ara enormes, militars i polítics. La manera d'afrontar-los serà potser bastant diferent de com ha estat fins ara. No obstant això, hem de ser conscients que ell també és feble, i que pot ser derrotat. Ho veiem a Iraq, de manera inesperada per a un imperi que pateix d'un pensament linial, típic del cinisme de les classes dominants que creuen que els està permès tot el que serveixi als seus interessos. Però aquesta debilitat provindrà primer que res de les forces de resistència, i aquestes han d'organitzar-se. Que sigui en una lluita política (contra l'ALCA per exemple) o en una lluita armada, no depèn d'elles, sinó de les circumstàncies en què es trobin i que, evidentment, hauran de jutjar amb molt discerniment per no servir de pretext fàcil a l'imperi ni per a autodestruir-se. Avui hem de construir col·lectivament a escala mundial un nou pol, amb tots els grups víctimes de l'acumulació del capital (de l'imperi), un pol capaç de representar una força real, basada en una visió humanista, ètica i espiritual del món, sobre una anàlisi en termes d'interessos oposats, sobre compromisos de transformació profunda i no de simple acomodació -l'imperialisme no s'humanitza-, i sobre estratègies a llarg i curt termini.